

סימן קיז

נאמ"ן ס"ט / בני ברק

הערות אחדות

(א) **ביצה דף כ"א ע"א** בגמ' אני היום סמכוני באשיות רפדוני בתפוחים. פירש"י יו"ט הוא ודרשתי לרבים וחליתי מטורח הדרשה וקורא אני עלי סמכוני באשיות הביאו לי סעודה ואסעוד. ודקדק הרב בן יהודע ז"ל שהפסוק מדבר בלשון עבר והוא מדבר על העתיד, ולמה נקט פסוק זה שתבא בו תשובתו בדרך עקלתון. ולכן פירש פירוש אחר בדרך דרש. ע"ש. ותמוה שגם הפסוק מדבר בלשון צווי ובקשה לעתיד סמכוני באשיות וגו' כי חולת אהבה אני. ומתאים בדיוק למ"ש רש"י ז"ל וחליתי מטורח הדרשה וקורא אני עלי סמכוני באשיות וכו'. ונראה שהרב ז"ל היה קורא סמכוני רפדוני הסמ"ך והרי"ש בחיריק, ולכן כתב שהפסוק מדבר בלשון עבר. והוא פלא.

(ב) **שם** תמה אני אם לא יצא שכרכם בהפסדכם. הקשה הרב בן יהודע ז"ל איך יצא זה בזה, והלא חייב אדם ליתן כל ממנו בשביל שלא יעשה איסור וכו' (וכמ"ש הרמ"א בסוס"י תרנ"ו). ותירץ שהם לא עשו איסור לאו זה במזיד אלא בשוגג, דלא ידעו האי דרשה דלכם ולא לנכרים, וכיון שעברו בשוגג צריכים להביא קרבן חטאת ואחר חורבן יתן דמי חטאת לעניים, וכמ"ש הרמ"א בש"ע א"ח (סי' של"ד סכ"ו. ועיין בכה"ח שם אות קנ"א), ולכן אמר להם הנה כל בני הבית שעשו מלאכה זו לאותם הגוים חייבין להביא חטאת, וא"כ מה הרווחתם בפיוס זה וכו'. עכת"ד. ומקשים דלא שייך חטאת אלא בדבר שזדונו כרת, כגון חילול שבת, אבל כאן מדובר בחילול יו"ט שהוא לאו בעלמא ואין בו לא כרת ולא חטאת רק מלקות אם עשה במזיד והתרו בו. ועוד שאף מלקות אין כאן, דלאו הבא מכלל עשה עשה, וכאן הוא לאו הבא מכלל עשה (לכם ולא לגוים). ושמעתי שהקשו כן להגר"מ אליהו זצ"ל ואמר דהש"ס מיירי ביו"ט שחל בשבת. ואי אפשר לומר כן, דא"כ מאי קאמר לכם ולא לגוים, והרי גם לכם אסור מטעם שבת. וצ"ע.

(ג) **ב"מ דף מ"א ע"ב** בגמ' לא תאמר שליחות יד בשומר שכר ותייתי משומר חנם. הקשה הרש"ש דשליחות יד האמורה בש"ח הוא לחייבו בגניבה, ומנא הוה ידעינן שתהא מחייבתו אף באונסין. ותירץ דכיון דמחייבתו בגניבה,

על כרחק משום דקם ליה ברשותיה, א"כ אפילו באונסים נמי. ע"כ. ומקשים שדבריו מבוארים להדיא בפירש"י בד"ה בשומר חנם נאמר וכו' כגון שומר חנם בין בגניבה בין באונסין דמדשלח בה יד קנאה וקמה ברשותו וכו', ומה חידש הרש"ש? ונ"ל דמפירש"י י"ל דפשיט"ל מאיזה מקור שחייב גם באונסין, ומ"ש דמדשלח בה יד קנאה וכו', הוא טעם לדין ולא מקור הדין. ועל זה מקשה הרש"ש דמנא לן גוף הדין שחייב גם באונסין (וקבע קושיתו על הגמ' ולא על פירש"י, משום שהיא חזקה יותר שסותרת הק"ו, דאימא לך דיו לבא מן הדין להיות כנדון ואינו חייב רק בגניבה ולא באונסין). ותירץ שאין זה טעם אלא מקור הדין דעל כרחק אתה מחייבו בגניבה משום דקמה ליה ברשותיה, וא"כ אפילו באונסין נמי. כנ"ל בכוונת הרש"ש. ופשוט.

(ד) בשו"ת תורה לשמה (סי' ת"י) נשאל באב"ד זקן שהיה משותק רח"ל ולא יכול לדבר רק לכתוב. ובא איש אחד לבקרו, ובבואו כתב האב"ד "האי גברא אלמא בא", ואחר ימים נלב"ע האב"ד. אם לסמוך על כתב ידו לדון את האיש כדין גברא אלמא (עיין ב"מ דף ל"ט ע"ב). והשיב שאין ראיה מדברים אלו כלל ועיקר, כי יש לפרש כוונתו בלשון שאלה: האי גברא למה בא לכאן? ותיבת אלמא ר"ל למה. וכ"כ בספר הליכות עולם (שער ב' פ"א) אלמא הוא כמו שמע מינה ויש אלמא שהוא כמו למה וכו'. ומאחר שיש לפרש כן וגם זה הפירוש אינו רחוק וזר, לכן אין לדון מתוך דברים אלו כלום. עכת"ד. ולפני שנים רבות (בירחון אור תורה תשרי התשל"ו עמוד קסה) העירותי בס"ד דאלמא שפירושה למה צריכה להיות בה"א בסוף תיבה, וכן הוא בכל הש"ס אלמה אמר רבי פלוני. וקריאתה האל"ף בשוא פתח (כצ"ל באו"ת) עם תיבת למה והמ"ם דגושה וכו'. ומ"ש בהליכות עולם, על כרחק נפל בו ט"ס וצ"ל אלמה בה"א. ע"כ. אולם כעת מצאתי שני מקומות בש"ס שבאה אלמא באל"ף במקום אלמה. הראשון ביומא (דף ע"ג סע"ב) אי הכי לא ניחייב עליה קרבן שבועה אלמא תנן וכו', והמקור השני בשבועות (דף כ"ו סע"א) מתקיף לה רב יוסף אלמא חפץ בלא שבועה לא משכחת לה וכו'. ולכאורה בשניהם צ"ל אלמה בה"א. והראני ידין ר' נסים מזגני הי"ו בצילום ש"ס דפוס אמשטרדם תע"ו (שהוגה היטב ע"י הגאון ר' יוסף שמואל זצ"ל שחזר על הש"ס מ"ב פעמים) במסכת יומא אלמה בה"א, וכן במסכת שבועות תוקן בש"ס עז והדר אלמה בה"א. אולם מפירש"י בשבועות שם שכתב: אלמא לא, אין אתה מוצא זו בלא זו "בתמיה" וכו', נראה שאינו מפרש אלמה בלשון שאלה אלא במוכן שמע מינה לדברין אין אתה מוצא זו בלא זו, וא"כ שפיר גרסינן אלמא באל"ף. גם מה שכתבתי להגיה בספר הליכות עולם אלמה

בה"א, כעת ראיתי שאינו נכון, אלא דגרס בכלם אלמא באל"ף. כיעו"ש. ומ"מ הפירוש שכתב הרב ז"ל האי גברא למה בא לכאן, אינו מכוון, כי כל אלמה שבתלמוד קדמו לה דברים, ופירושה א"כ למה, כגון אלא מעתה לא תהא להן טהרה במקוה אלמה תנן וכו' (שבת דף ט"ו סע"ב), אלא מעתה לא ליטמו מגבן אלמה תנן וכו' (שם), אלא מעתה ביו"ט לישתרי אלמה תנן (שם דף כ"ג סע"ב), ביום טוב לישתרי אלמה תנן (שם דף ס' סע"א), אי הכי מאי איריא אבן אפילו דינר נמי אלמה אמר רבא וכו' (שם דף קמ"ב רע"א), ועוד. וכן ביומא הנ"ל אי הכי לא ניחייב עליה קרבן שבועה אלמה תנן וכו'. וגם בשבועות (דף כ"ו סע"א) אי גרסינן מתקיף לה רב יוסף "אלמה" חפץ בלא שבועה לא משכחת לה, קאי אמאי דאמר לעיל אלא חפץ בלא שבועה היכי דמי, ועל זה מתקיף רב יוסף דאמאי לא משכחת לה. משא"כ בנדון הרב ז"ל שהוא התחלת דברים היל"ל "האי גברא למה בא" או "האי גברא אמאי בא". ובאמת נראה שכל השאלות בספר תורה לשמה לא היו ולא נבראו, רק הרב ז"ל המציאן לצורך התשובות, וכמ"ש על שו"ת תרומת הדשן. ואכמ"ל.

(ה) **בספר טועמיה חיים** (תולדות הרה"ג ר' חיים הכהן זצ"ל ראש ישיבת חכמת רחמים, עמוד 47) מביא "מגלת סתרים" מהרב ז"ל (שנכתבה בשנת תשל"ה) ע"פ הוראת רבנים שהתירו לפרסם הדברים אחר פטירתו. וסיימו: הנהגות שלו שכתב הרב "מדעתו" מעידים [על] טוהר ונזקות נפשו מנעוריו. עש"ב. והרואה יראה שכל ההנהגות הועתקו כמעט מלה במלה מצוואות סבא רבא מוז"ק בעל כסא רחמים (על תהלים) שנדפסו בשו"ת איש מצליח כרך א' (התשל"ד, בתולדות חייו עמוד 40) ולפעמים קיצר וסינן הדברים. ולפלא על ראשי הישיבה כיום יבלח"א שהם בוגרי "כסא רחמים", ששכחו מבטן מי יצאו הדברים, ולא עברו על הספר לפני הדפסתו.

(ו) **עוד שם** (עמוד 107) מביא שתלמיד אחד היה מקפיד על לחם משנה בסעודה רביעית, והרב ז"ל אמר לו: לא ידוע לי מקור להלכה זו ואם תמצא מקור אתן לך ספרים בשווי 100 ש"ח ואתחייב בל"ן לדאוג לך ללחם משנה בכל מוצ"ש. ואחר חיפוש מחיפוש מצא הבחור את הבא"ח (ש"ב פרשת ויצא אות כ"ו) שפסק כן. והקפיד על זה גם במוצ"ש שחל באסרו-חג של שבועות. והרב זצ"ל שוטט בשבילו בין בתי המושב עד שמצא לחם משנה ואמר לו "הא לך שלמה, קח את הלחם וגש לעשות מצות בוראך". עכת"ד. ולפלא, שדברי הבא"ח אינם יחידאי, אלא המקור מספר פרי עץ חיים הובא בכה"ח (סי' ש' אות ה'). וע"ע במחזיק ברכה א"ח (סי' רע"ד סק"ב בשם השל"ה) ובסוף ספר בית מנוחה.

ע"ש. ואיך בחורים ספרדים לא ילמדו בן איש חי? גמ"ש "גש לעשות מצות בוראך", אינו מדויק, שאם זו מצות הבורא יתברך לעשות לחם משנה בסעודה רביעית תהיה חובה על כל ישראל. והיל"ל גש לקיים מצוה מן המובחר. ויש עוד כמה הערות בספר הנ"ל. ואכמ"ל.

(ז) **בחוברת סיון** (סוס"י ק"ו) כתבתי שכנראה בר כוכבא התחיל לבנות ביהמ"ק בירושלים ובינתיים בנה רק המזבח ובאו אלפים ורבבות להקריב שם פסח וכו', ועלה אדריינוס ימ"ש והחריב את הכל. והוכחתי כן ממשנה וגמרא ר"פ כיצד צולין. ע"ש באורך. והראני ידין ר' גיא מור הי"ו שכן כתב הרה"ג ר' ראובן מרגליות זצ"ל בספר יסוד המשנה ועריכתה (עמוד טז) שבר כוכבא כבש את ירושלים והתכוון לבנות מחדש את ביהמ"ק בימים שטבע מטבעותיו "לחירות ירושלים", וציין לגמרא ב"ק (דף צ"ז ע"ב) היו לו מעות כוזביות ירושלמיות וכו' והגהות היעב"ץ שם. ע"כ. וכוונתו דרש"י שם פירש לחד פירושא, כוזביות, מטבע של בן כוזיבא וירושלמיות הוו. אבל היעב"ץ שם כתב דא"א לומר כוזביות ירושלמיות חדא נינהו, דבן כוזיבא לא מלך בירושלים רק בביתר. ע"ש. והנה מסוגיא דפסחים ראיא גמורה שרבן גמליאל הקריב פסח, ועל כרחך בימי בר כוכבא, וכמ"ש באו"ת שם בס"ד.

(ח) **בפיוט** "יגדל אלהים חי" שורה ה': הנו אדון עולם לכל נוצר יורה גדולתו ומלכותו. הלשון אינו מובן, גם חסר פה העיקר החמישי מי"ג עיקרים שאין עבודה לזולתו. ורשום אצלי בשם ספר כתר שם טוב גאגין (ח"א עמוד קצח) שבסידור עטיאש דפוס אמשטרדם התכ"א גרס "וכל נוצר יודה" וכו' (בדל"ת), ושכ"כ בסידור רב עמרם מהדורת פרומקין (ח"א דף כ"ב ע"ב) בפי מקור הברכות בשם כ"י עתיק. ושכן עיקר. ע"כ. (וכ"כ בהוספות לסידור עבודת ישראל בראש הספר על דף 154 שורה 10). וידידי ר' מלך שפירא נ"י מארה"ב שלח אלי צילום מדפוס ליסבון ר"ן (לפני גירוש ספרד) ועוד דפוס אחר קדמון, ובשניהם הנוסח "וכל נוצר יורה" גדולתו ומלכותו. ונ"ל הכוונה שכל יצור בעולם מוכיח ומעיד על גדולתו יתברך, וכמו שאמר הרב שך זצ"ל שמפלחי התפוז וגרגרי הענבים המסודרים להפליא אפשר להוכיח מציאות השי"ת. ומ"מ אין זה מקביל לעיקר החמישי של הרמב"ם. וראיתי מי שפירש "יורה" לשון תפלה, כמו בצר אל יורה (עירובין דף ס"ה ע"א). והכל דוחק. והנכון לגרוס וכל נוצר יודה (בדל"ת), וכדעת הרב כתר שם טוב גאגין ועבודת ישראל כנ"ל. ובעיקר אמירת הפיוט עמ"ש בשו"ת יצחק ירנז ח"ד (סוס"י כ"ו), ומשם בארה.

עוד שלח לי ידידי הנ"ל קונטרס שכתב פרופ' אחד לקיים גירסת נברך לאלהינו (בלמ"ד) ע"פ הפסוקים בנחמיה (י"א ב') ובדה"א (כ"ט כ'), ודלא כהתוס' ברכות (דף מ"ט סע"ב) בשם רב עמרם שלא מצינו לגבי ברכה הלשון בלמ"ד (וכן פסק מרן בסי' קצ"ב ס"א). והאריך מאד בזה הפרופ' הנ"ל. ובאמת של כת קודמין היא, שכבר העיר בזה מרן החיד"א בשו"ר ברכה (סי' קצ"ב סק"א) ואחריו הרש"ש בברכות שם, ונשארו בצ"ע. ואני הקטן הגעתי לכלל יישוב במבוא לספר לא תשיך (עמוד 26 בהערה) שפסוקי נחמיה ודה"י מושפעים מלשון ארמית (והגאון הנצי"ב בספר העמק שאלה כתב שלשון הכתובים היא לשון בני אדם), אבל בתפלה צריך להתפלל כפי צחות לה"ק. ואגב מכאן סייעתא להרב לחם הבכורים ז"ל שמנקד בתפלה בתורתך מטובך וכו', ומה גם שרוב התפלה מנוקדת בדרך זו. ואכמ"ל.

ט) בשו"ת ברכת יהודה ח"ד (א"ח סוס"י י"א) השיג על מה שהוספנו בתפלה קוינו "וצפינו" כל היום, עפ"ד החיד"א בשו"ת טוב עין (סי' ז'), והמחבר נר"ו העיר שהחיד"א כתב דכל אחד יאמר דהנוסחא העיקרית כדבריו ונפל טעות בספרי הדפוס והרוצה לשנות יכול לשנות ומה גם אם רבינו האר"י זצ"ל הגיה וכו'. ולפ"ז בנ"ד שהדבר ברור שלא נפל טעות בספרי הדפוס, ושכן מבואר בדעת האר"י זצ"ל וכו', מסתברא שיש לקיים נוסחא זו. עכת"ד. ולא זכר מ"ש החיד"א בסוף התשובה הנ"ל (אחר שהביא דברי מרן בשו"ת אבקת רוכל סי' כ"ח לענין אנא בשם) וז"ל: ומשם בארה שהמשנים תיבה או תיבות בתפלה וטוענים מצד הדקדוק "או מצד יפוי הלשון" הרשות בידם, שאינו דבר איסור והיתר, ומה גם האומר כנוסחת האר"י ז"ל שפיר דמי. ע"כ. הא קמן שגם מצד יפוי הלשון שפיר דמי. וכ"ש הכא שכבר הסכימו על זה הגר"ח פלאגי בספר כף החיים (סי' ט"ו אות ל"ד) והרב ישכיל עבדי ח"ח (א"ח סי' כ"ו אות ג'), וכתב שהוא מנהג נכון ויפה לרמוז לישועה פרטית וישועה כללית. ע"ש. וכיו"ב אנו אומרים אחר ספירת העומר הרחמן הוא "יבנה בית המקדש" ויחזיר העבודה למקומה וכו', כי כן הנוסח היותר נכון כמו שהעירני הרה"ג המנוח ר' עמוס הכהן זצ"ל (מח"ס ויען עמוס), ומצאתי לו סמך בתוס' מגילה (דף כ' סע"ב) שכתבו: ואחר שבירך על הספירה אומר יהי רצון שיבנה וכו'. ע"ש. וכן נמצא בסידור "עץ נחמד" שהוא צילום מדפוס וזאן וכאסתר בתונס בערך בשנת התרנ"ד (וכעת אמ"א). וכן ראיתי בסידור אחד כמנהג טריפולי-לוב, ונתן שם סימן יבנה המקדש ויחזיר העבודה ר"ת שם הוי"ה. ואע"פ שלא נמצא כן בשעה"כ ובכל הסידורים אין בזה

קפידא וכאמור. ומ"מ אין לחדש גירסאות מדעתנו אם לא נמצאו בראשונים ואחרונים. ואכמ"ל.

(י) **עוד** האריך שם (בחאו"ח סי' ל') לדחות מה שכתבנו באו"ת התשע"א (סי' נ"ז וסי' פ"ז בהערה וסי' ק"ב בהערה, עמודים תיו תרלט תשמו) לענין זמן תפלת ערבית לכתחילה אם עד חצות או עד עלות השחר. ואבוא להשיב על דבריו בס"ד בקיצור נמרץ, ולמבינים יספיקו מעט דברים.

מה שכתב (באות ג') בדעת המשנ"ב (סי' ק"ח ס"ק ט"ו) שאחר שהביא דברי ספר דרך החיים שאינו מתפלל תשלומי מנחה רק עד חצות לילה "שהוא זמן הראוי לערבית לכתחילה" חזר בו והביא דברי הפמ"ג דזמן השלמת המנחה הוא כל הלילה עד עמוד השחר, ומבואר שנוטה למעשה לדבריו. עכת"ד. לדעתי הוא נגד פשט דברי המשנ"ב, דא"כ הול"ל: אמנם הפמ"ג כתב "דזמן הראוי לערבית לכתחילה הוא עד עמוד השחר" וממילא זמן השלמת תפלת המנחה הוא כל הלילה עד עמוד השחר. ע"כ. ומדלא קאמר הכי, משמע דמודה להדה"ח דזמן הראוי לערבית לכתחילה הוא עד חצות, ומ"מ תשלומי מנחה עד עמוד השחר, כיון שבדיעבד תפלת ערבית כל הלילה. וגדולה מזו כתב המשנ"ב לעיל (בריש ס"ק הנ"ל) בשם הדה"ח שהוסיף דבר חדש שלא נזכר בשאר אחרונים, והוא, דאם גם תפלת שחרית גופא לא התפלל עד אחר ד' שעות דצריך להתפלל אז שתים (והשניה לתשלומי ערבית) כיון שעוסק בתפלה. ע"כ. ושתק לו בזה, ומשמע שמסכים לדבריו. והדברים קל וחומר, ומה בתפלת שחרית דאיפסיקא הלכתא בגמ' (ברכות דף כ"ז ע"א) כר"י עד ד' שעות, ומ"מ כתבו הרי"ף והרא"ש ר"פ תפלת השחר שגם לאחר ד' שעות שכתב תפלה יהבי ליה, אומר הדה"ח ואחריו המשנ"ב שיכול להתפלל אז שתים לתשלומי מנחה, בערבית שלכל הדעות זמנה בדיעבד כל הלילה, לא כל שכן שיכול להשלים אז מנחה עד עלות השחר? ואע"פ שהפמ"ג ביסס דבריו על ההנחה שערבית זמנה "לכתחילה" כל הלילה, מ"מ המשנ"ב השמיט זה מלשונו ונקט סיפא דזמן תשלומי מנחה כל הלילה. והיינו כיון דבדיעבד עכ"פ זמן ערבית כל הלילה. וכן הבין הגר"ע יוסף שליט"א בשו"ת יביע אומר ח"י (סוסי"י י"א) ובתשובתו הרמתה באור תורה התשע"א (סי' ע"ב) שדעת המשנ"ב כהדה"ח. ע"ש.

ומה שכתב (באות ה') דמה שאמרו בגמ' ברכות (דף ד' ע"ב) שלא יהא אדם בא מן השדה בערב וכו' ואוכל קימעא ואשתה קימעא ואישן קימעא וכו' שאני התם דמדין אכילה או שינה נגעו בה. עכת"ד. הלא זה דברי באו"ת התשע"א (עמוד תרלט בהערה) שאף אם נאמר שמצוה גמורה מדרבנן להתפלל בצבור,

מ"מ בתפלת ערבית שהיא רשות וכו' אין מצוה לאחרה לכתחילה עד אחר חצות כדי להתפלל עם הצבור "ומסתמא כבר אכל ושבע ודשן, והוא נרדם ויעף וישן". ע"כ. וגם באברכים שעושים תקון כרת, רוב העולם נוהגים לאכול לפני התקון ובאמצע התקון עונות ושתיה וכו' (פרט ליחידי סגולה), ואיך נסמוך עליהם שלא יתעייפו ויתנמנמו לפני ערבית (ופ"א בשנת התשל"ד ששכבתי בעוה"ר בבית לוינשטיין שכחתי להתפלל ערבית, והעירוני בחלומי באמצע הלילה שלא התפללתי ערבית, וקמתי וראיתי השעה 3, ונטלתי ידי ואמרתי ברכות השחר והתפללתי ערבית. אולם לאו כל שעתא ושעתא מתרחיש ניסא), ואה"נ שאם קראו ק"ש מתחלה והתעכבו עד קרוב לחצות ויש מנין מוכן אחרי חצות, מהיות טוב אל תקרא רע, ויחכו מעט ויתפללו אחר חצות. אבל לדחות לכתחילה ערבית אחר חצות מפני המנין אינו נכון, דחביבה מצוה בשעתה.

וכ"מ להדיא מדברי הצ"ח (ברכות דף כ"ו ע"ב) שכתב דממילא תפלת ערבית עד חצות, שהרי צריך לסמוך גאולה לתפלה, וכיון שק"ש צריך לקרותה לכתחילה קודם חצות, ממילא צריך לסמוך לה תפלת ערבית. רק נ"מ לנשים שפטורות מק"ש ולדידהו זמן תפלת ערבית כל הלילה. ע"ש. ואם איתא למה לא אמר דנ"מ לאנשים שאין להם מנין עד לאחר חצות. ואף שיישבתי זה באו"ת התשע"א (עמוד תקנ בהגהה בין סוגריים מרובעים, בתוך דברי הגר"ע יוסף שליט"א) דה"ה דנ"מ נמי לאנשים אם יש מנין אחר חצות, דתפלה בצבור עדיפא מסמיכות גאולה לתפלה בערבית כמבואר בש"ע (סי' רל"ו ס"ג). ע"ש. לא כתבתי זה אלא משום יתובי דעתא דמרן הגר"ע יוסף שליט"א, שמביא ראיה מהצ"ח לדבריו ולכאורה הם ח"ו עזר כנגדו, אבל באמת לא דמי להך דסי' רל"ו, דהתם תפלת צבור מזומנת מיד ולכן מתפלל מיד אתם ואח"כ קורא ק"ש (וגם בזה הכה"ח מפקפק עד"ה), אבל כאן לדחות תפלת ערבית כמה שעות עד אחר חצות כדי להתפלל במנין, זו מנין לנו. והא קמן ספר הבתים (שער שלישי סי' ו') שכתב: ואע"פ שהיא רשות וזמנה כל הלילה צריך לדקדק בזמנה ולהתפלל אותה עד חצות כדי שלא יאנס בשינה ויבטל מן התפלה. ע"ש. ומ"ש הרב ברכת יהודה (אות ז') שספר הבתים הוא דעת יחיד, לא דק, כי רבים אשר אתו, והם הזוה"ק ותלמיד הרשב"א והצ"ח והדה"ח והמשנ"ב. ומ"ש עוד להגיה בספר הבתים: ואע"פ שהיא רשות וזמנה כל הלילה "מצוה מן המובחר" להתפלל אותה עד חצות וכו', מה הכריחו להגיה כן. גם מה שרמז שספר זה יצא מכ"י ולא עבר מיד ליד בין הת"ח וכו', ור"ל שהמו"ל לא היה ת"ח והרשה לעצמו לגרוע ולהוסיף, מנין לו לחשדות כאלה, ומה הרויח המו"ל בחילוף זה להוסיף חומרות

על המתפללים. וא"כ לא נסמוך על ספר הבתים כלל, ואין לדבר סוף (ועיין ביו"ד סי' קי"ח סוף ס"י). גם מ"ש עוד בשם הרי"ד הופמן מברוקלין דלרווחא דמלתא כתב כן וכו', אינו מחזור כלל. והאמת שאין אנו אומרים דזמן ערבית לכתחילה עד חצות, אלא כיון שתקנו חז"ל לומר ק"ש בערבית לכן ערבית נגזרת אחר זמן ק"ש. ואה"נ שאם כבר קרא ק"ש מסיבה כל שהיא והזמן מתקרב לחצות ואין חשש שינה ויש צבור נאספים מיד אחר חצות, בכה"ג ימתין ויתפלל אתם. והם הם דברי הצ"ח הנ"ל דכיון שק"ש צריך לקרותה לכתחילה קודם חצות "ממילא" צריך לסמוך לה תפלת ערבית. והרי הוא כמבואר.

גם תלמיד הרשב"א בפסקיו להלכות ברכות (הובא בספר שיטת הקדמונים עמ"ס שבת בסופו, עמוד שמג) כתב וז"ל: "וזמן קריאתה (של ק"ש דערבית) עד שיעלה עמוד השחר, ולמצוה מן המובחר עד חצות, והוא הדין לתפלת ערבית". ע"כ. הרי דכילינהו לתפלת ערבית וק"ש בחדא מחתא לפי שקשורים זב"ז וכאמור. ומה שדחה הברכ"י נר"ו (באות ו' במוסגר) שזה רק מצוה מן המובחר בעלמא, הנה לא ראה הלשון במקורו שכתב כן לגבי ק"ש וה"ה לתפלת ערבית, ומשוי להו כי הדדי. והברכ"י נר"ו לקמן (בסוף האות) כתב דהרשב"א ס"ל דזמן ק"ש הוא עד עמוד השחר, ומסתמא תלמידו קאי בשיטתו, ולפ"ז אין ראיה מדבריו לדידן דנקטינן כדעת הרמב"ם דזמן ק"ש עד חצות. ע"ש. וא"כ אדרבא משמע דלדידן גם זמן ערבית עד חצות. ומ"ש עוד על דברי הזוהר פרשת פינחס (ח"ג דף רמ"ג סע"א) דלאו דוקא תפלת ערבית קאמר אלא הכוונה היא לק"ש, איך אפשר לומר כן, והרי הזוהר קאמר בהדיא: ודא צלותא דערבית דאקרי סולם דיעקב (שתיקן תפלת ערבית, אך לא ק"ש) וכו' עד עלות השחר, מאן שחר, צלותא דערבית, דשיעורה עד בקר דאברהם דאיהו ארבע שעות. ע"ש. וידוע דארבע שעות הוא סיום תפלת שחרית, אבל ק"ש עד שלש שעות ותו לא.

קנצי למלין, שאין להוציא דברי ספר הבתים ותלמיד הרשב"א והזוהר מפשוטן. ולא שאני חולק על מרן הגר"ע יוסף שליט"א, עפר אני תחת רגליו, רק באתי להסביר דעת מי שאינם סוברים כמותו. ותו לא מידי. (ועיין להרמב"ם פ"ד ה"ג מהלכות מעשה הקרבנות שהקטר אימורים ואיברים אע"פ שכשרים בלילה מ"מ דוחין את השבת בזמנם ואין מאחרין אותם למוצאי שבת משום דחביבה מצוה בשעתה. והיא גמרא ערוכה בפסחים דף ס"ח ע"ב. ע"ש. ודון מינה ואוקי באתרין).